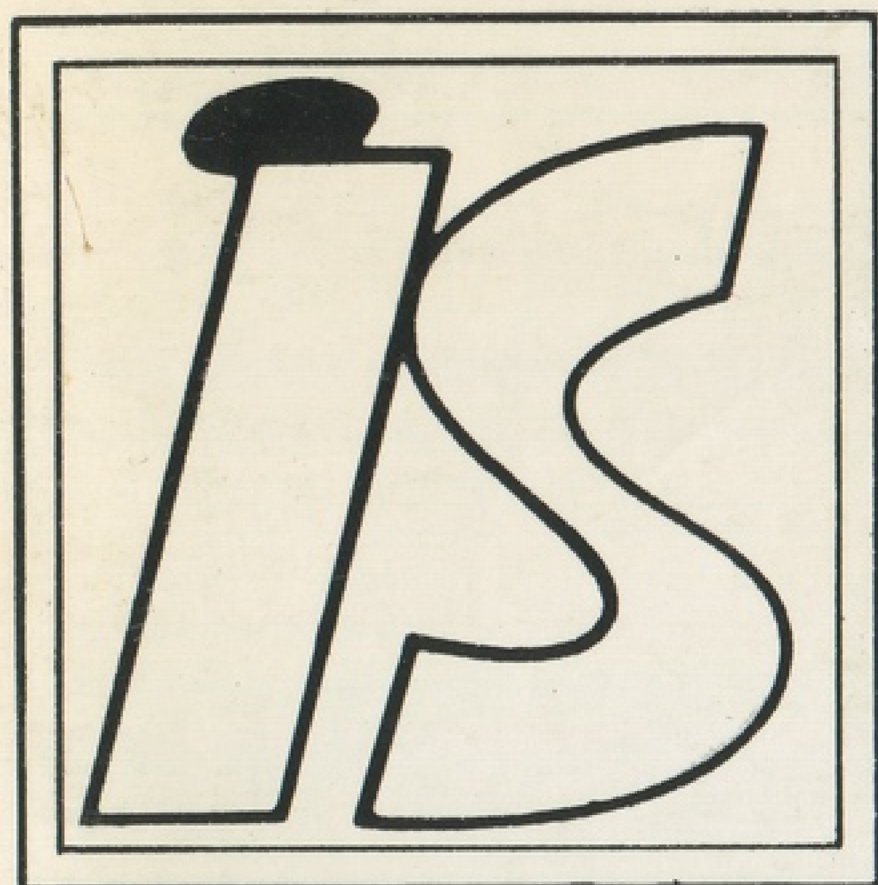

HISTORIA UBIORU

Wszystko, co ciekawe
w Ilustracjach Samoprzylepnych,
do kolekcjonowania
w specjalnie
opracowanych zeszytach.

* HISTORIA UBIORU
* POLSKA BROŃ PANCERNA
* JACHTY ŻAGLOWE
* PODBÓJ GŁĘBIN
* DRUGA WOJNA ŚWIATOWA /w trzech zeszytach/
* PTAKI EGZOTYCZNE
* POLSKIE SAMOCHODY OSOBOWE

INNE W PRZYGOTOWANIU

KAW
KRAJOWA
AGENCJA
WYDAWNICZA

ALBUM DLA KOLEKCJONERÓW

HISTORIA UBIORU

Autor tekstu
EWA BOROWSKA

Ilustracje samoprzylepne
HALINA LEWAKOWA

Opracowanie graficzne
ADAM JOŃCA

Ilustracje
ROMAN SZAŁAS

Redaktor serii
ADAM KOŁODZIEJCZYK

Redaktor techniczny
LUDWIK SUSKI

Ubiór jest przedmiotem zainteresowań wielu dziedzin nauki: historii kultury materialnej, etnografii, historii sztuki. Istnieje też wyspecjalizowana dziedzina nauki – zajmująca się ubiorem – kostiumologia. Często, zresztą potocznie, mówimy o ubiorach historycznych, że są to kostiumy. Termin ten funkcjonuje również w naukowych opracowaniach na określenie ubioru właściwego danej epoce lub środowisku etnicznemu, np.: kostium odrodzenia, kostium francuski itp. Ubiór ozdobny o specjalnym przeznaczeniu nazywany jest strojem, np. strój dworski, strój ceremonialny.

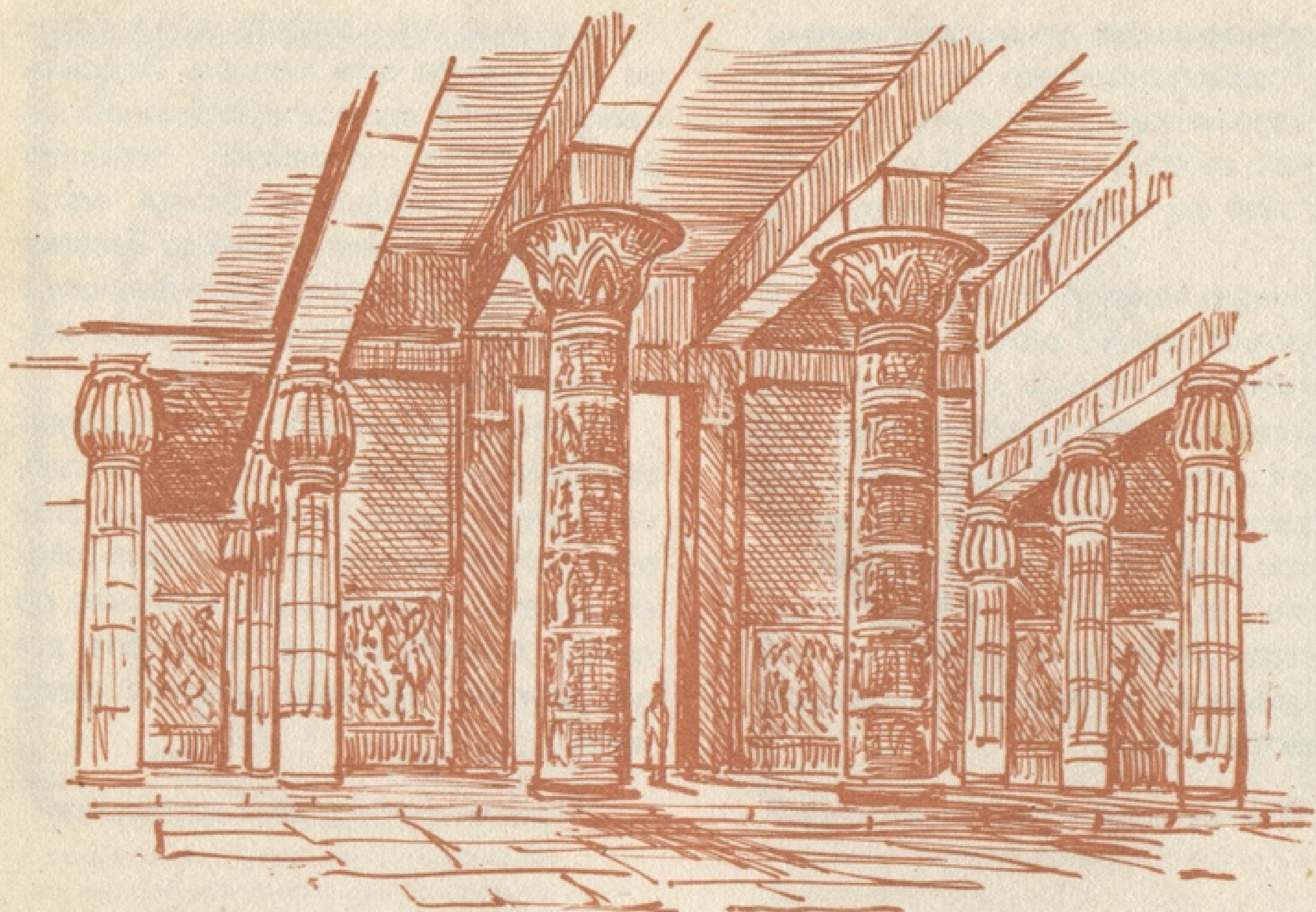
W zeszycie omówiono ubiory w układzie chronologicznym, poczynając od Starożytnego Egiptu, Mezopotamii i Asyrii. Następnie, zgodnie z przedziałami czasowymi i terminologią przyjętą w historii sztuki, prezentujemy ubiory Grecji, Rzymu, Bizancjum, ubiory romańskie, gotyckie, renesansowe, barokowe, rokokowe, epoki dyrektoriatu i empiru, okresu biedermeieru, lat 60–80 XIX w., ubiory secesyjne i współczesne z lat 20–40 i 50–70 naszego stulecia. Inne rodzaje ubioru zaprezentujemy w kolejnym zeszycie.

Wielobarwne „Ilustracje Samoprzylepne" są wykonane na podstawie historycznych źródeł. Dla starożytności to przede wszystkim reliefy, mozaiki i rzeźby. Dla okresów późniejszych, niewyczerpane źródło, stanowi malarstwo ścienne i sztalugowe. Cennym materiałem są zachowane w różnych muzeach autentyczne ubiory z dawnych wieków.

Skład: RSW „Prasa-Książka-Ruch"
Zakł. Wklęsłodrukowe, W-wa, ul. Okopowa

Druk i oprawa: RSW „Prasa-Książka-Ruch"
Prasowe Zakłady Graficzne
Warszawa, ul. Srebrna 16
Nakład 100.000 + 360 M-25

Warszawa 1983 r.
ISBN 83-03-00381-X

Wzorzysta suknia z okresu Średniego Państwa

Opaska mężczyzny z okresu Średniego Państwa, suknia kobieca z okresu Nowego Państwa

Najstarszą z dobrze poznanych kultur krajów położonych u wybrzeży Morza Śródziemnego jest kultura Starożytnego Egiptu. Historia Egiptu dzieli się na trzy okresy: Starego Państwa (ok. 2850–2052 p.n.e.), Średniego Państwa (ok. 2052–1570 p.n.e.) i Nowego Państwa (1570–1085 p.n.e.)

Ubiory męskie i kobiece uformowały się już w okresie Starego Państwa. Początkowo wszystkie warstwy ludności nosiły jednakowy ubiór. Potem osoby z najbliższego otoczenia faraonów zaczęły wprowadzać innowacje do swoich strojów. W ten sposób dwór faraona stał się źródłem mody, zmieniającej się zresztą powoli.

W okresie Starego Państwa mężczyźni nosili płócienne opaski na biodrach przytrzymywane paskiem z rzemienia lub tkaniny. Sięgały one od pasa do połowy uda, albo, zależnie od mody, były nieco dłuższe. Urozmaicenia wprowadzane przez modę wyrażały się w zaokrągleniu końca tkaniny na przodzie, w zakładaniu go na przodzie podwójnie, aby tworzył rodzaj fartuszka. Bogatsi Egipcjanie nosili duże kołnierze, robione z kolorowych paciorków szklanych, fajansowych lub kamiennych, nawlekanych na druciki.

Włosy krótko przycinano, zarost golono. Głowy przykrywano perukami z czarnej wełny, układanej tak, aby imitowała drobne pukle włosów. Na nogi i ręce wkładano bransolety. Z biegiem czasu ubiory męskie, przy całym dotychczasowym urozmaiceniu

form fartuszka, zmieniały się już tylko pod względem tkanin, które stawały się coraz delikatniejsze.

Kobiety nosiły bardzo obcisłe, zszyte z boku proste suknie, sięgające do kostek, podtrzymywane ramiączkami. Podobnie jak mężczyźni, kobiety nosiły kołnierze z paciorków, bransolety i peruki.

W okresie Starego Państwa długie włosy peruk zwisały na plecy i ramiona. W ubiorach kobiecych moda wyrażała się w zmianach w długości i szerokości szelek, robiono je coraz dłuższe, tak że suknie nie zakrywały już piersi. W pierwszym okresie Średniego Państwa suknie kobiece były wzorzyste, o motywach układanych w poprzeczne pasy.

Zmienił się kształt peruk, przycinano je krócej i bardzo poszerzono. Peruki kobiece opasywano wzorzystymi taśmami z tkaniny lub metalu, za które wpinano świeże kwiaty lotosu, albo też wiankami wykonanymi ze złota.

W okresie Nowego Państwa wyszła z mody dotychczasowa prosta i smukła sylwetka, ustępując miejsca sylwetce poszerzonej przez fałdziste, workowate szaty, wykonane z cienkich, często plisowanych tkanin i przewiązane w pasie chustami zwisającymi do kostek. Noszono też ubiory sporządzane z jednej wielkiej chusty. Charakterystyczny dla egipskich fałdzistych szat jest wynikający z ich konstrukcji duży węzeł na przodzie postaci.

Zasadnicze formy ubiorów były w Egipcie jednolite dla całej ludności. Zróżnicowanie hierarchii społecznej przejawiało się jedynie różnymi dodatkami, będącymi przywilejem dostojników, przede wszystkim faraona. W okresie Starego Państwa faraon nosił zwierzęcy ogon przyczepiony z tyłu do pasa i brodę z drewnianego klocka, przymocowaną taśmami do twarzy.

Te akcesoria zanikały w późniejszych okresach, pozostały tylko: czerwona korona Dolnego Egiptu i biała Górnego, złoty hełm z głową węża kobry nad czołem i chusta pasiasta, obciśnięta taśmą na czole, po bokach rozkładająca się na ramiona, a z tyłu zebrana i tworząca okręcony taśmą wałek.

Stroje pary królewskiej z okresu Nowego Państwa

Układ chusty króla Horemheba z okresu Nowego Państwa

Nakrycie głowy królowej Nefertari z okresu Nowego Państwa

Para sumeryjska: męska zapaska z gładkiej tkaniny wełnianej wykończonej frędzlami; szata kobieca z wełnianego szala z frędzlami, 4–3 tys. lat p.n.e.

Strój głowy i naszyjnik sumeryjskiej królowej, lata 2685–2645 p.n.e.

Dworskie stroje asyryjskie; szale z frędzlami udrapowane na tunikach, ok. 721–668 roku p.n.e.

Ubiory kobiety i mężczyzny z Knossos, ok. 1700–1580 roku p.n.e.

Z obszaru Mezopotamii, znane są stroje dworskie w formie prostokątnych okryć udrapowanych na wąskich, szytych ubiorach. Wykonywano je zazwyczaj z barwionej wełny i bogato zdobiono frędzlami i haftem.

●

Współcześnie ze Średnim Państwem Egiptu rozwinęła się na wyspach i wybrzeżach Morza Egejskiego zadziwiająco wysoka kultura, mająca nawet cechy pewnego wyrafinowania.

Najświetniejsze zabytki tej kultury zostały odkryte na Krecie. Znalezione tam malowidła ścienne i fajansowe figurki umożliwiają odtworzenie ówczesnych ubiorów.

Kobiety nosiły długie kloszowe spódnice, obcisłe na biodrach, naszywane wzorzystymi falbanami i plisami oraz krótkie, obcisłe staniki czy gorsety, na malowidłach zawsze czerwone, z przodu do pasa rozcięte, odsłaniające piersi.

Misterne uczesania, tworzące nad czołem diademy z loków i opadające w długich pasmach na plecy i ramiona, były przybierane kolorowymi taśmami. Mężczyźni nosili bogato zdobione opaski na biodrach. Ubiór zarówno kobiet jak i mężczyzn uzupełniały bransolety na rękach i nogach.

GRECJA

Himation kobiecy udrapowany na jońskim chitonie z okresu wczesnoklasycznego i klasyczny himation męski

Kobiecy peplos i męski chiton z okresu klasycznego

W pięknej, o łagodnym klimacie, górzystej Grecji powstało społeczeństwo demokratyczne o niebywałej energii twórczej. Jego nauka i sztuka stały się fundamentem kultury europejskiej.

Historia kultury greckiej dzieli się na następujące okresy: archaiczny (do VI w. p.n.e.), gdy kultura grecka była jeszcze prymitywna, klasyczny (V i IV w. p.n.e.), hellenistyczny (od III do I w. p.n.e.), kiedy wpływ kultury greckiej ogarnął cały ówczesny cywilizowany świat, choć sama Grecja straciła już niepodległość i stała się prowincją Imperium Rzymskiego.

Wiadomości o ubiorach greckich, bardzo obfite i wyczerpujące, znajdujemy w opisach literackich, rzeźbach, a przede wszystkim w malowidłach na wazach greckich.

Grecja była krajem przede wszystkim pasterskim. Pasterstwo dostarczało zasadniczego surowca tkackiego – wełny. Powszechnie noszony ubiór składał się z dwóch niedużych kawałków tkaniny wełnianej lub konopnej, z których jeden stanowił przód, a drugi tył odzienia. Obie części były spięte na ramionach dużymi szpilkami. Całość przepasywano grubym sznurem lub rzemieniem.

Później, dwa małe kawałki, zastąpiono jednym większym, tworząc tzw. dorycki peplos, noszony zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety, wkładany bezpośrednio na ciało. Peplos był zawsze wełniany.

Prostokątny płat tkaniny, z którego był zrobiony, miał długość większą niż wysokość człowieka, a szerokość równała się podwójnej odległości między łokciami poziomo wyprostowanych rąk. Górny brzeg tkaniny, zaginano na zewnątrz, na wysokości ramion, co tworzyło tzw. odrzutkę. Na obu ramionach, brzegi tkaniny tylnej, spinano igłami z przednią, na linii załamania, pozostawiając nieco większy odstęp w tkaninie z przodu, niż z tyłu, co tworzyło na piersiach poprzeczne, łukowate fałdy. Całość przepasywano.

Odrzutka nie sięgała zwykle do pasa i swobodnie zwisała. Nie zszyte brzegi peplosu obciągano nieco ku dołowi, wskutek czego z prawej strony powstawały spiralnie wijące się fałdy. Przy ruchu prawa noga widoczna była aż do biodra. Stosunkowo wąskie peplosy z czasów archaicznych, jeśli miały służyć na uroczyste okazje, haftowano we wzory nawet figuralne. Peplosy pozostawały w użyciu równolegle z innymi później ukształtowanymi ubiorami, aż do drugiego wieku n.e.

W Grecji ubiory nie podlegały żadnym przepisom. Zależały od osobistego gustu i możliwości majątkowych każdego obywatela. Po klejnotach można było odróżnić wolną obywatelkę od niewolnicy. Mężczyźni klejnotów nie nosili. Jedyną, lecz niesłychanie cenioną oznaką w Grecji był wianek, z dwóch gałązek oliwnych związanych z tyłu czerwoną taśmą, o długich końcach. Wianek taki wkładano na głowy zwycięzcom zawodów olimpijskich i wolnym obywatelom za wybitne osiągnięcia.

Ubiorem wierzchnim, który wszedł w użycie pod koniec okresu archaicznego, był płaszcz tzw. himation, jednakowy dla mężczyzn i kobiet. Był to prostokątny, dość wąski płat grubszej zwykle wełnianej tkaniny, tworzący rodzaj szala. Często podkreślano haftem – o motywach meandru, łamanej lub wijącej się linii – brzegi lub szwy ubiorów. Kobiety nosiły himationy na peplosach.

Po wojnach perskich rozwój gospodarki

Kobieca fryzura i strój głowy, ok. 510 roku p.n.e.

Krótki chiton męski i kobiecy peplos z okresu hellenistycznego

Płaszcz udrapowany na chitonie – Figurka z Tanagry, IV w. p.n.e.

i rozkwit sztuki wpłynął na zmiany w dziedzinie ubiorów. Piękno ubiorów widziano teraz w ich lekkości i w harmonijnym układzie swobodnych fałd. Peplosy wykonywano wyłącznie z tkanin jednobarwnych, najczęściej białych, choć bywały też żółte, czerwone, niebieskie.

Dla podkreślenia układu fałd obramowywano brzegi ubioru pasami o innej barwie. Peplosy robiono teraz bardziej fałdziste z dłuższą odrzutką. Często bywały przepasywane. Tylna ich część opadająca luźno, używana była jako nakrycie głowy.

Pod koniec epoki archaicznej wszedł w użycie inny strój, lniany chiton, uważany za bardziej elegancki, przy czym droższy, bo robiony z tkanin importowanych, przeważnie z Egiptu. Składał się z dwóch prostokątnych płatów cienkiej, lnianej tkaniny. Zszywano je po bokach do wysokości pach, a od góry spinano szeregiem zapinek, później guzików lub też zszywano. Kobiety nosiły chitony długie, mężczyźni na ogół krótkie.

We wcześniejszym okresie klasycznym kobiety nosiły włosy rozdzielone na środku głowy przedziałkiem, nieco odwinięte nad uszami, z tyłu ułożone w mały leżący na karku kok. Później, już w IV w. p.n.e., zbierano włosy wysoko w tyle głowy, układając je w kok mocno odstający. Często wkładano na głowę chusteczkę, całkowicie okrywając włosy lub owijano głowę taśmami. Modne też były opaski i diademy.

Wierzchnim ubiorem żołnierzy i młodzieńców uprawiających ćwiczenia sportowe była chlamida wkładana na chiton lub gołe ciało. Był to krótki prostokątny płaszcz, spinany na prawym ramieniu, a zakrywający lewe. Robiony był z grubej, ścisłej tkaniny. Pionowe brzegi zwisające z prawego ramienia miewały pasy innej barwy.

W epoce klasycznej, mężczyźni nosili krótkie włosy, w naturalnych zwojach opadające nieco na czoło, brody zaokrąglone i przycinane do niewielkich rozmiarów.

Najpospolitszym obuwiem były skórzane sandały. Znane były już wówczas kapelusze filcowe.

W okresie hellenistycznym w ubiorach męskich nie zaszły żadne zmiany. W kobiecych przejawiły się w podniesieniu linii stanu. Chitony przepasywano tuż pod piersiami, a taśmy opasujące ramiona i skrzyżowane na plecach tworzyły rodzaj rękawów. Weszły też w modę małe filcowe lub słomiane kapelusze z rondem.

RZYM

Już w czasach republiki, Rzymianie, przejęli od Greków nie tylko sztukę, ale i naukę, religię, obyczaje, ubiór. Do Rzymu przewieziono, jako zdobycz wojenną, wiele dzieł sztuki greckiej. Wielu artystów greckich przesiedliło się do Rzymu.

Rozwój ubioru greckiego, w czasach najdawniejszych barwnego i bogato ornamentowanego, szedł w kierunku prostoty. Odwrotną drogę przebył ubiór rzymski: od bezpretensjonalnej formy okresu surowych obyczajów republiki do pełnych przepychu i bogactwa ubiorów cesarstwa. Ubiór Rzymian podkreślał silnie hierarchię społeczną, obwarowując prawem nie tylko formy zasadnicze, ale i szczegóły oraz barwy ubiorów.

Charakterystyczną cechą ubiorów rzymskich jest ich drapowanie w łukowate fałdy. Zasadniczą, najdawniejszą formą ubioru rzymskiego była toga, oznaka wolnych obywateli.

Elementy stroju greckiego upinanego, mieszały się z elementami drapowanymi strojów rzymskich. Układ fałd togi miał nawet swoje symboliczne znaczenie.

Tunika, grecki chiton zszyty na ramionach, była noszona przez mężczyzn, kobiety i dzieci wszystkich warstw społecznych. Mężczyźni nosili tuniki, powyżej kolan, szerokie, zawsze przepasane. Strojem wyższych dygnitarzy była tunika długa do kostek.

Tunika senatorów miała pośrodku przodu i tyłu szeroki pas purpurowy. Rzymianki nosiły bezpośrednio na ciele wąską i długą do ziemi tunikę, robioną zwykle z lnu. Tę spodnią tunikę możemy uznać za początek bielizny. Na nią wkładano drugą tunikę tzw. stolę. Była to obszerna szata, noszona z przepasaniem lub bez, na ramieniu spinana szeregiem klamerek, co tworzyło rodzaj rękawów. Jako odzienie wierzchnie odpowiadające męskiej todze, kobiety nosiły tzw. pallę. Często jedna jej fałda była zarzucana jako okrycie głowy.

Mężczyźni golili zarost i krótko przycięte włosy sczesywali na czoło. Uczesania Rzymianek w okresie republiki były zbliżone do greckich, falujące włosy, rozdzielone pośrodku głowy zakrywały uszy i były zebrane z tyłu w duży węzeł.

Pod wpływem wielkiego dobrobytu kultura rzymska w okresie cesarstwa stawała się wyrafinowana. Cezarowie, których oznaką i całej ich rodziny był złoty laurowy wieniec na głowie, mieli zastrzeżony dla

Mężczyzna w todze i kobieta w pallium z okresu cesarstwa

Fryzura i strój głowy damy rzymskiej wg portretu Liwii, I w.n.e.

Dalmatyka kobieca oraz krótka męska tunika i płaszcz, IV w. n.e.

siebie amarantowy kolor tuniki i togi, haftowanych złotem. Najpierw ubiorem wojskowym, a potem cesarza i jego rodziny było paludamentum, obszerny kolisty płaszcz, spinany na prawym ramieniu, zwykle purpurowy lub innej ciemnej barwy.

W III wieku n.e. rozpowszechniło się noszenie tuniki z rękawami – zwanej dalmatyką – używanej zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn wszystkich stanów.

Była to luźna szata noszona zawsze bez przepasania. Dalmatyka miała naszyte na przodzie i tyle po dwa kolorowe pasy, zwykle wzorzyste, haftowane, takie same pasy zdobiły rękawy. Jako okrycie głowy ubioru dopełniał welon: prostokąt z lekkiej, przezroczystej tkaniny, sięgający do ramion.

Męska krótka tunika i wzorzysty płaszcz z V w.; kobieca wzorzysta tunika na dalmatyce, poł. VI wieku

Już od pierwszego wieku naszej ery imperium rzymskie było osłabione przez wewnętrzny rozkład. W IV w. n.e. cesarstwo rzymskie zostało podzielone na Zachodnie – ze stolicą Rzymem i Wschodnie – z Bizancjum – dzisiejszym Konstantynopolem. Mówiąc o ubiorach bizantyjskich mamy na myśli ubiory tylko rodziny cesarskiej, dworzan i kręgu najwyższych dostojników. Wiadomości o nich czerpiemy z kościelnych malowideł ściennych i mozaik, które zachowały się głównie w rezydencji cesarskiej, we Włoszech w Rawennie.

Wczesnobizantyjskie stroje dworzan cesarza Justyniana, VI w.

Najbardziej rzucająca się w oczy różnica ubiorów bizantyjskich i antycznych – to całkowite zakrycie ciała. Strój bizantyjski pod względem formy był raczej ubogi, podtrzymywał tradycję rzymskiej tuniki z rękawami i paludamentum. Różnił się od rzymskich uproszczoną sylwetką, bogactwem tkanin, barw, ornamentyki, klejnotów oraz kształtem kobiecych okryć głowy.

Cesarzowa z mozaiki w Rawennie, ma na sobie długą, białą tunikę z wąskimi długimi rękawami, dołem i przy dłoniach haftowaną złotem i naszywaną drogimi kamieniami. Płaszcz purpurowy podbity błękitem jest spięty na prawym ramieniu i ozdobiony złotym haftem. Ramiona cesarzowej pokrywa duży kołnierz ze złotolitej tkaniny. Głowę okrywa czepiec stanowiący najbardziej charakterystyczną część kobiecego ubioru bizantyjskiego. Składał się on z głęboko do czoła przylegającego jedwabnego czepka i złączonego z nim, grubego wałka, obciągniętego tą samą tkaniną jedwabną. Wałek opasywały pojedyncze lub podwójne złote taśmy, a pola między taśmami były naszyte klejnotami. Na czepcu cesarzowej widoczny jest diadem w formie złotej obręczy.

Damy, otaczające cesarzową, ubrane są w płaszcze innego typu, ponieważ nikomu nie było wolno nosić ubiorów takich jakie nosiła cesarzowa. Damy dworu mają więc długie dalmatyki, naszyte na przodzie dwoma pionowymi, wzorzystymi pasami i wzorzyste płaszcze. Czepce ich są o wiele skromniejsze niż cesarzowej. Ubiory męskie składały się z sięgającej poniżej kolan, zawsze przepasanej tuniki z długimi wąskimi rękawami, haftowanymi na ramionach lub z długiej dalmatyki i okrycia wierzchniego – płaszcza.

OKRES ROMAŃSKI

Ubiory romańskie, wg rzeźb z portalu katedry w Chartres, XI–XII w.

Krótka męska tunika i gładka suknia kobieca, wg Drzwi Płockich ok. 1155 roku

Po upadku imperium rzymskiego, po zniszczeniach dokonanych przez najazdy Hunnów i barbarzyńskich plemion germańskich, Europa Zachodnia przeżywała głęboki upadek kultury.

Około połowy X w. daje się odczuć pewne uspokojenie. Istniejące państwa krzepną i utrwalają się.

W okresie romańskim nieskomplikowane ubiory były spokojne i poważne. Do połowy XI w. mężczyźni nosili krótkie do kolan tuniki, przepasane w pasie i krótkie płaszcze. W okresie następnym tuniki sięgają do połowy łydek, i przepasane są bogatym, metalowym pasem na biodrach.

Tunika spodnia, zarówno męska jak i damska miała długie, wąskie rękawy, wierzchnia była często bez rękawów albo też miała rękawy szerokie i krótsze.

W wieku XII i XIII stroje stają się bardziej wyszukane. Obie tuniki męskie, krajano teraz wąskie w ramionach, a dołem silnie poszerzone klinami. Małe przecięcie na przodzie, koło szyi, zapinano na guziki.

Suknie kobiece robiono obcisłe do bioder, dołem fałdziste. Wykańczały je pasy z kosztowną klamrą, noszone nisko na biodrach. Rękawy sukni wierzchniej poszerzone ku dołowi, dotykały końcami ziemi. Mężatki okrywały głowy białymi chustami zasłaniającymi całkowicie głowy.

Mężczyźni najczęściej nosili kaptury, znane też były męskie kapelusze filcowe, o kształcie wyższego lub niższego stożka z małymi rondkami.

Białe kobiece zawoje coraz częściej zmieniały się w czepce układane z jednej lub dwóch chustek. Wiązano chustki na włożoną na głowę sztywną obręcz lub jedna chustka okrywała głowę, a druga ujmowała podbródek.

GOTYK

Po wyprawach krzyżowych, trwających od XI do XIII w. włącznie, coraz większego znaczenia, nabierają miasta. Rośnie w siły mieszczaństwo, wysuwając się obecnie pod względem gospodarczym i kulturalnym na czoło społeczeństwa.

Ubiory kobiece w XIV w. mało różniły się od ubiorów okresu poprzedniego. Zasadniczą dążnością było uwysmuklenie sylwetki. Suknie były nadal podwójne, obcisłe do bioder, dalej poszerzane klinami. Noszono je bez przepasania.

Zmieniło się wycięcie przy szyi, które było eliptyczne, rozszerzone na ramionach. Rękawy były obcisłe i zachodziły na dłonie. Okrycie wierzchnie stanowiły płaszcze spinane z przodu na jedną lub dwie klamry. W wieku XV moda kobieca uległa silnym zmianom. Kompozycja ubioru kobiecego zmierza nie tylko do uwysmuklenia sylwetki, ale też do pozornego jej zmniejszenia i podkreślenia kruchości budowy. Suknie były więc odcinane, stan podniesiony pod same piersi, wycięcie przy szyi wykończone szalowym kołnierzem a rękawy wszyte wysoko.

Dla wygody i efektu wierzchnią spódnicę podpinano zwykle z przodu, ukazując krótszą spodnią innej barwy. Odcinaną suknię wierzchnią zastępowała często jednolita opończa, wąska w ramionach, dołem silnie poszerzona klinami.

Około połowy XV w. rozpowszechniły się czepce zwane hennin. Miały kształt usztywnionego za pomocą drutów stożka, przykrytego lekkim, miękkim, przezroczystym welonem, sięgającym do ziemi.

Męska moda gotycka była bardziej urozmaicona niż kobieca. W pierwszej połowie XIV w. następuje zasadnicza zmiana – zamiast ubiorów obszernych i długich – poja-

wiają się ubiory krótkie i obcisłe. Były one podwójne.

Do spodniego ubioru sięgającego bioder przysznurowywano nogawice zwykle stanowiące całość ze stopami. Ubiór wierzchni był nieco dłuższy, fałdzisty, a dolny brzeg i szerokie rękawy miał często wycinane w zęby. Podobnie jak kobiety w układaniu czepców, tak mężczyźni w układaniu kapturów wykazywali dużą pomysłowość. Noszono czapki wiązane pod brodą, na to kaptur, skręcony w fantastyczny turban, z jednym końcem sterczącym do góry.

W drugiej połowie XV w., kaptury ustępują miejsca stożkowatym kapeluszom filcowym. W wieku XV moda w poszczególnych krajach miała pewne lokalne odmiany (np.

Wczesnogotyckie ubiory, wg malarstwa miniaturowego, 2 poł. XIII w.

Krótki strój męski, ok. 1370 roku; francuska suknia kobieca, ok. 1375 roku

Francuska moda gotycka, wg malarstwa miniaturowego, z 1447 roku

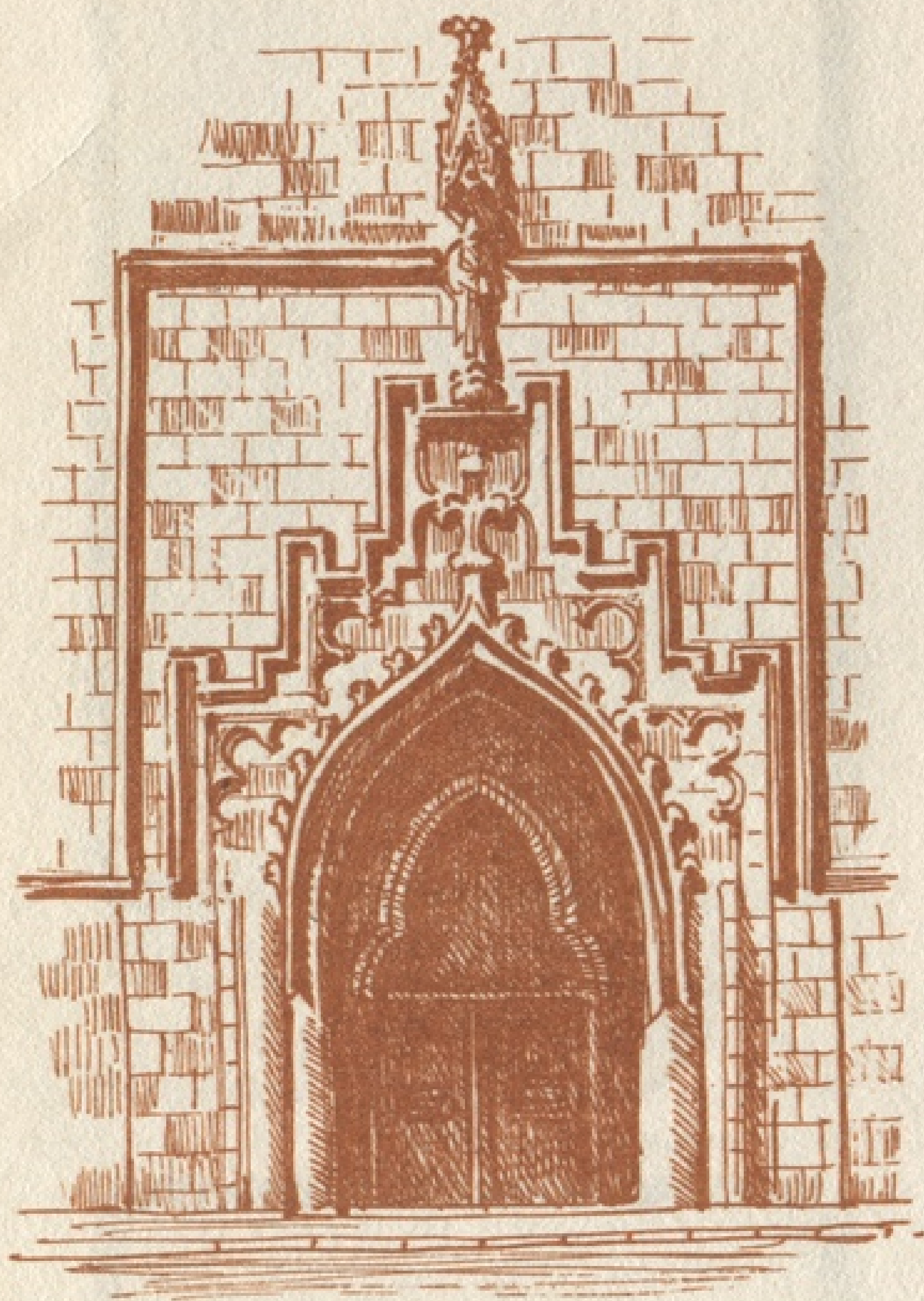
Strój głowy, 1 poł. XV w.

Suknia kobieca, ok. roku 1446; męski strój z wycinanymi brzegami, kaptur w kształcie koguciego grzebienia, 1 poł. XV w.

GOTYK

na dworze książąt burgundzkich, w Niemczech). Wszędzie noszono obcisły ubiór spodni, a część wierzchnia była fałdzista. Spodni, obcisły ubiór, miewał często kuliste watowane górne części rękawów. Dla większej swobody ruchów ubiory nacinano na łokciach i sczepiano tasiemkami, spod których wysuwała się tkanina koszuli.

UBIORY POLSKIE

W Polsce, w okresie średniowiecza, ubiory damskie jak i męskie, a przede wszystkim dworskie były wzorowane na modzie zachodnioeuropejskiej. W końcu wieku XV obok strojów dworskich zaczął kształtować się, pod wpływem Bliskiego Wschodu, polski ubiór narodowy.

Ubiory kobiece w Polsce w kolejnych wiekach podlegały wpływom mody zachodnioeuropejskiej. I tak jak w Europie Zachodniej, różne tendencje, w różnych okresach dominowały w modzie, tak i w Polsce następowały okresy przewagi mody niemieckiej, włoskiej czy też francuskiej.

Obce formy w odzieży polskiej nie były jednak przyjmowane bezkrytycznie. W dostojnych i poważnych ubiorach kobiet polskich widać cechy odrębne, rodzime.

Ubiór męski wywodzący się z Persji, który przez Turcję i Węgry przedostał się do Polski w czasach Batorego, stał się powszechny. Składał się on z żupana, przewiązanego jedwabnym pasem, z futrzanej delii oraz takiegoż kołpaka z kitą. Do tego noszono wąskie, sukienne spodnie oraz długie lub półkrótkie kolorowe buty. Całości dopełniała karabela w pochwie usianej drogimi kamieniami, jakie równie obficie zdobiły ubiór. Ubiory te szyte były z importowanych tkanin, zwykle bardzo kosztownych.

W końcu XVII i w XVIII wieku powszechne stały się kontusze noszone na żupanach. Kontusz był rodzajem długiej sukni sięgającej poniżej kolan, rozciętej z przodu i zapinanej na haftki lub guzy, przy czym, górna część, była zawsze rozpięta i odsłaniała żupan. Cechą charakterystyczną kontusza były rozcięte rękawy, które luźno zwisały ku dołowi lub zarzucane na plecy tworzyły tzw. wyloty.

Barwa kontusza była zazwyczaj jaskrawa, ciemniejsza jednak od żupana. W 1778 roku ustalono przepisowe barwy kontusza i żupana dla poszczególnych województw, nadając im charakter munduru wojewódzkiego. W Królestwie Kongresowym kontusze nosili posłowie na Sejm oraz sędziowie. W drugiej połowie XIX w., kontusze używane były przez arystokrację, a wśród mieszczaństwa noszone były jako strój uroczysty. Do całości ubioru polskiego należały kontuszowe pasy polskie, konfederatka i karabela.

XIV w. Ubiory dworskie wg mody francuskiej męski z czasów Władysława Jagiełły ok. roku 1393–95; kobiecy z nagrobka Eufemii Borkowej ok. 1373 roku

XV w. Ubiory mieszczańskie z okresu mody rok 1460–80, wg Kodeksu Baltazara Behema

1 poł. XVI w. Wpływ renesansu włoskiego: wg miniatury w Liber Geneseos rodziny Szydłowieckich i medalu K. Szydłowieckiego

1 poł. XVII w. Delia, wg portretu Romana Sanguszki. Suknia kobieca wg portretu córki Sebastiana Lubomirskiego

2 poł. XVII w. Ferezja podbita futrem, na żupanie. Suknia kobieca wg portretu Jana III Sobieskiego i królowej Marysieńki

XVIII w. Kontusz przepasany pasem kontuszowym i kobiecy kontusik, wg Teki Gembarzewskiego

XIX w. Czamara z okresu powstania styczniowego i kobieca krynolina, wg malarstwa Grottgera

RENESANS

Wielki rozwój gospodarczy Europy w XIV i XV w. spowodował poważne i głębokie zmiany w umysłowości ludzi. Handel zamorski pozwolił Europejczykom poznać ludy Bliskiego Wschodu, stojące wówczas na wysokim poziomie kulturalnego rozwoju.

Najwcześniejszą i najbardziej charakterystyczną była renesansowa moda włoska. Zmienił się przede wszystkim ideał urody kobiecej. Odrzucono wszystko to, co było sztuczne w ubiorach średniowiecznych, linię pasa obniżono do jej właściwego poziomu, spódnice skrócono. Ważnym szczegółem ubioru stały się koszule, widoczne przez wycięcie obcisłego stanika.

Zmieniło się też nakrycie głowy. Czepce zdecydowanie odrzucono, włosy rozdzielone pośrodku głowy i gładko przyczesane nakrywano złotą siatką z nawleczonymi perłami.

Pod koniec XV w. dokonały się zmiany w modzie francuskiej pod wpływem ubiorów włoskich. Staniki wydłużane do linii pasa, miały duże kwadratowe dekolty. Spódnica wierzchnia, rozcięta na przodzie, zdrapowana na bokach i z tyłu tak, aby widoczna była spódnica spodnia. Wielkie czepce zastąpiono małymi, czarnymi kapturkami z aksamitu.

W Niemczech w końcu XV i początkach XVI w. trwała dawna moda typowo gotycka. Ogólną jej dążnością było stopniowe usztywnienie sukien kobiecych i coraz bardziej rozpowszechniające się nacinanie powierzchni ubiorów dla celów dekoracyjnych. Przez nacięcia wysuwano tkaninę sukni spodniej, co tworzyło pewnego rodzaju bufki. Nadal modne są czepce i białe chusty zakrywające policzki. Wpływy włoskiego renesansu natomiast, zaznaczają się w kwadratowych wycięciach staników, siatkach z perłami, zakładanych na włosy, w beretach i kapeluszach ze strusimi piórami. Moda taka trwała do około 1550 r., kiedy to w Europie, zapanowała powszechnie moda hiszpańska.

Zasadniczy, renesansowy włoski ubiór męski, nazywał się sajan. Był to rodzaj kaftana, najczęściej obcisłego do pasa z szerokim, kwadratowym wycięciem przy szyi i doszytą krótką fałdzistą spódniczką, sięgającą do połowy uda. Sajan miał szerokie bufiaste rękawy i szerokie bufiaste spodnie

Ubiory wczesnego renesansu włoskiego, rok 1480–90

Ubiory renesansu niemieckiego, rok 1490–1500

Dworskie stroje renesansu francuskiego, ok. 1520 roku

Dworskie stroje renesansu angielskiego, ok 1537 roku

Dworska moda hiszpańska, rok 1550–1579

Francuska odmiana mody hiszpańskiej, 1581 roku

do kolan.

Cienka koszula z małą kryzką koło szyi i dłoni, pończochy dziane, płytkie pantofle o bardzo szerokich nacinanych noskach, beret nacinany ze strusimi piórami lub okrągły watowany, stanowiły całość ubioru.

W wieku XVI przodującą potęgą w Europie była Hiszpania. Madryt stał się teraz ośrodkiem zainteresowania całej Europy.

Zasadnicze cechy ubioru hiszpańskiego to: całkowite zasłonięcie ciała, przepych materiału i klejnotów, forma ubiorów sztywna, gładka, nie dopuszczająca żadnego przypadkowego załamania tkaniny.

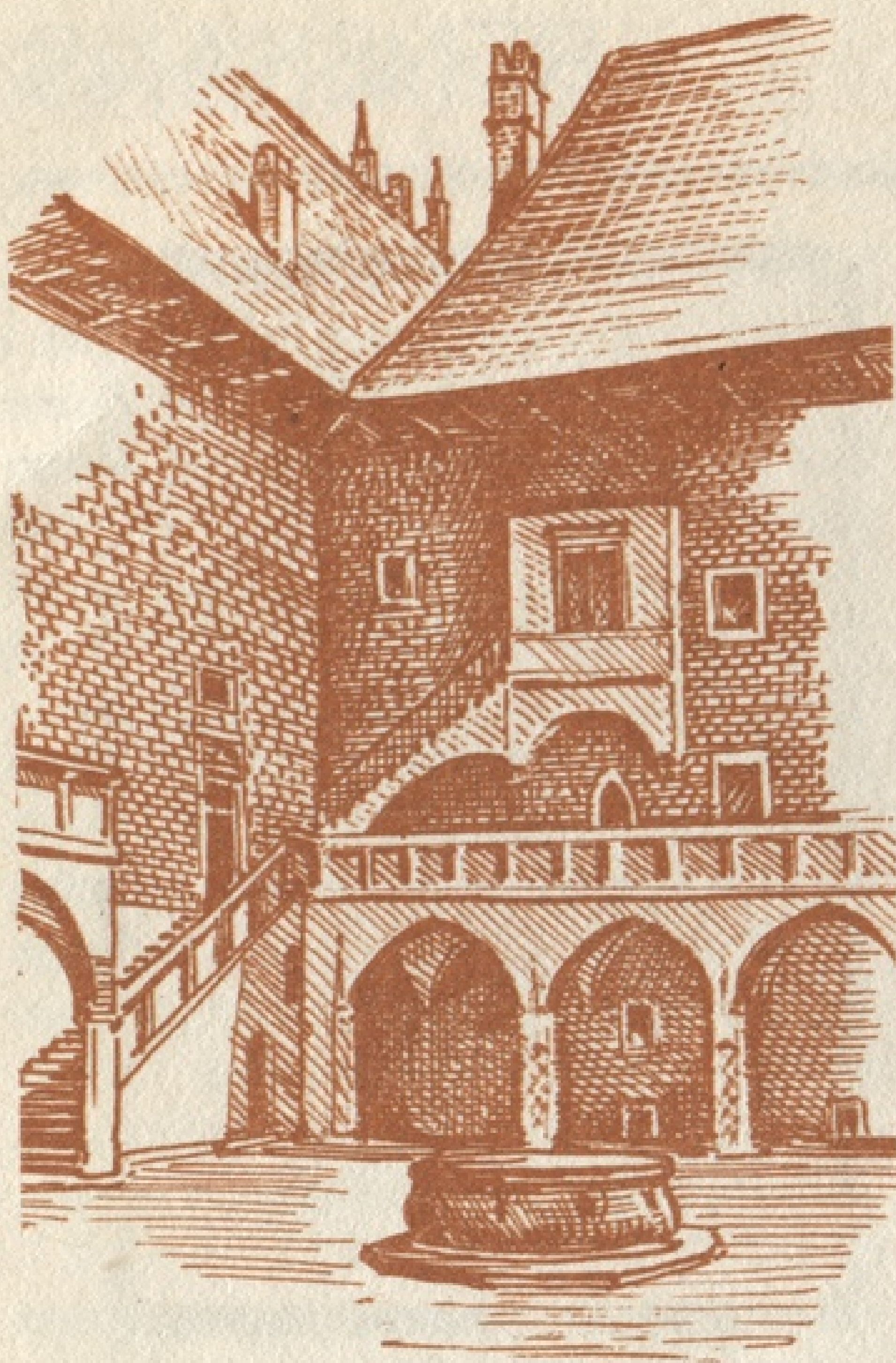
Spódnicę mocno poszerzono, wszywając w jej dolny brzeg sztywną obręcz i wkładając kilka krochmalonych halek. Staniki usztywniano drewnianymi lub metalowymi listewkami i coraz mocniej sznurowano. Staniki były z przodu wydłużone w klin, kołnierzyki stojące, rękawy proste i wąskie, przy ramieniu poszerzane wałkami. Koszule miały zawsze stojący kołnierzyk wykończony równo sfałdowaną kryzką. Na suknię spodnią wkładano drugą wierzchnią, zwykle ciemniejszą, rozciętą trójkątnie na przodzie z krótkimi i bardzo szerokimi rękawami. Przód stanika był też rozcięty ukazując bogactwo sukni spodniej.

Klejnotów noszono bardzo dużo, przede wszystkim w formie naszyjników, złotych łańcuchów, pierścieni i brosz.

Kryzy stopniowo stawały się coraz szersze i były oddzielnymi częściami ubioru nie złączonymi z koszulą. Podchodziły wysoko pod same uszy i zmuszały do sczesywania włosów w nieco spiętrzoną fryzurę. Jako nakrycie głowy najczęściej noszono małe płaskie czepeczki, lub też berety ze strusimi piórami. Rękawiczki, chusteczki koronkowe i wachlarze stanowiły wykończenie ubioru modnej kobiety.

Ubiory męskie były równie sztywne jak kobiece. Składały się z wamsa z krótkimi, do połowy bioder połami, krótkich bufiastych spodni, pończoch, płytkich, szeroko zakończonych pantofli, szuby bez rękawów z ogromnym futrzanym kołnierzem i nakrycia głowy w formie wyższego lub niższego beretu ze strusim piórem.

Wams zapinał się na szereg małych guziczków i wykończony był stojącym kołnierzykiem, spod którego podobnie, jak w sukniach kobiecych, wysuwała się wąska

kryzka koszuli. Kryzkami wykończone były też rękawy.

We Francji, za strój wierzchni, służyły krótkie jedwabne pelerynki narzucane zwykle na jedno ramię. Berety przybierały często kształt podwyższonych cylinderków.

Na początku XVII w. we Francji i w Anglii moda hiszpańska nabrała w sukniach kobiecych karykaturalnie zgeometryzowanych form. Zmienił się kształt spódnic, z dzwonowatego na beczkowaty, a stanik szyty oddzielnie był usztywniony i wycięty z przodu w szpic. Na dworze francuskim wbrew zasadom obowiązującym w Hiszpanii, wprowadzono modę dużych dekoltów. Kryza z przodu została przecięta i zmieniła się w koronkowy kołnierz, doszyty do brzegu dekoltu z tyłu sterczący wysoko.

BAROK

Na modę XVII w. miały również, poza Francją, duży wpływ Niderlandy, które z prowincji hiszpańskiej stały się niepodległym państwem. Do dużego znaczenia doszło tam mieszczaństwo.

Ubiory mieszczan holenderskich były przeważnie czarne, bez żadnych usztywnień, stosunkowo proste w kroju. Z mody hiszpańskiej zachowały się tylko kryzy, które z czasem doszły do bardzo dużych rozmiarów. Częściej jednak, zamiast nich, zaczęli Holendrzy nosić białe kołnierze, płócienne, całe koronkowe lub tylko obszywane koronką.

We Francji na początku XVII w. ubiory kobiece uwolniły się od wpływów hiszpańskich i nabrały więcej lekkości i swobody. Nadal nosi się dwie suknie. Spodnia, wykonana z materiału wzorzystego, wkładana na krochmalone halki, miała suto marszczoną spódnicę. Suknia wierzchnia, przeważnie z materiału gładkiego, była rozcięta z przodu na całej długości. Obcisły stanik z głębokim wycięciem, zakończony na przodzie trzema wydłużonymi klinami, usztywnionymi sztabkami fiszbinu miał szerokie, bufiaste rękawy, zwykle pocięte w podłużne pasy, ujęte przy dłoni w wysoki biały mankiet koronkowy lub wykończony koronką. Brzeg dekoltu był wykończony koronką lub lekko usztywnionym kołnierzem z białego batystu.

Pod koniec wieku XVII i na początku XVIII, w okresie panowania Ludwika XIV, moda kobieca nabrała cech bardziej wyszukanych, co wiązało się z surową etykietą dworu królewskiego. Suknie szyto z kosztownych, ciężkich jedwabi w ciemnych kolorach. Spódnice noszono na licznych krochmalonych i jeszcze usztywnionych obręczami halkach, nadając im kształt mocno podkreślający biodra.

Dół spódnicy obszyty był falbanami. Na wierzch wkładano drugą, suto marszczoną spódnicę, zasłaniającą tylko boki i tył postaci i przechodzącą w długi tren. Staniki były obcisłe, przy szyi wycięte głęboko w kwadrat. Rękawy sięgały do łokcia i zakończone były falbanami z koronek. Cała suknia była przeładowana naszyciami z pasmanterii, falban i grubych złotych koronek. Dla podwyższenia postaci noszono wysoki, sterczący czepek wykonany z dwóch lub trzech rzędów usztywnionej i karbowanej koronki.

W omawianym okresie proporcje ubiorów męskich były bardzo podobne do proporcji kobiecych.

Strój składał się z krótkiego kaftana wkładanego na koszulę, rękawy jego były rozcięte na całej długości, ukazując koszulę, widoczną również z przodu, bo kaftan zapięty był tylko przy szyi. Całość ubioru dekorowano pętlami z wstążek. Spodnie były bardzo szerokie, sięgające do kolan. Spod nich widoczne były wąskie spodnie bieliźniane, z białego jedwabiu, zakończone długą falbaną, obszytą koronką.

Moda nakazywała noszenie włosów długich do ramion, zwijanych w loki. Wtedy też weszły w modę peruki. Uzupełnieniem stroju były kapelusze.

W czasach panowania Ludwika XIV, dwór królewski kształtował też modę męską. Ubiór składał się z surduta odcinanego w pasie, o szeroko rozkloszowanych połach. Surdut zapięty był pod szyję, owiązaną koronkowym szalikiem, tworząc z przodu dużą kokardę – prototyp dzisiejszego krawata. Pod surdutem noszono kamizelkę z rękawami. Spodnie były krótkie do kolan, nie wystające spod surduta.

Kryza i usztywniony kołnierz, Francja ok. 1600 roku

Ubiory baroku holenderskiego, ok. 1610 roku

Ubiory baroku holenderskiego, ok. 1641 roku

Moda francuska, ok. 1630 roku

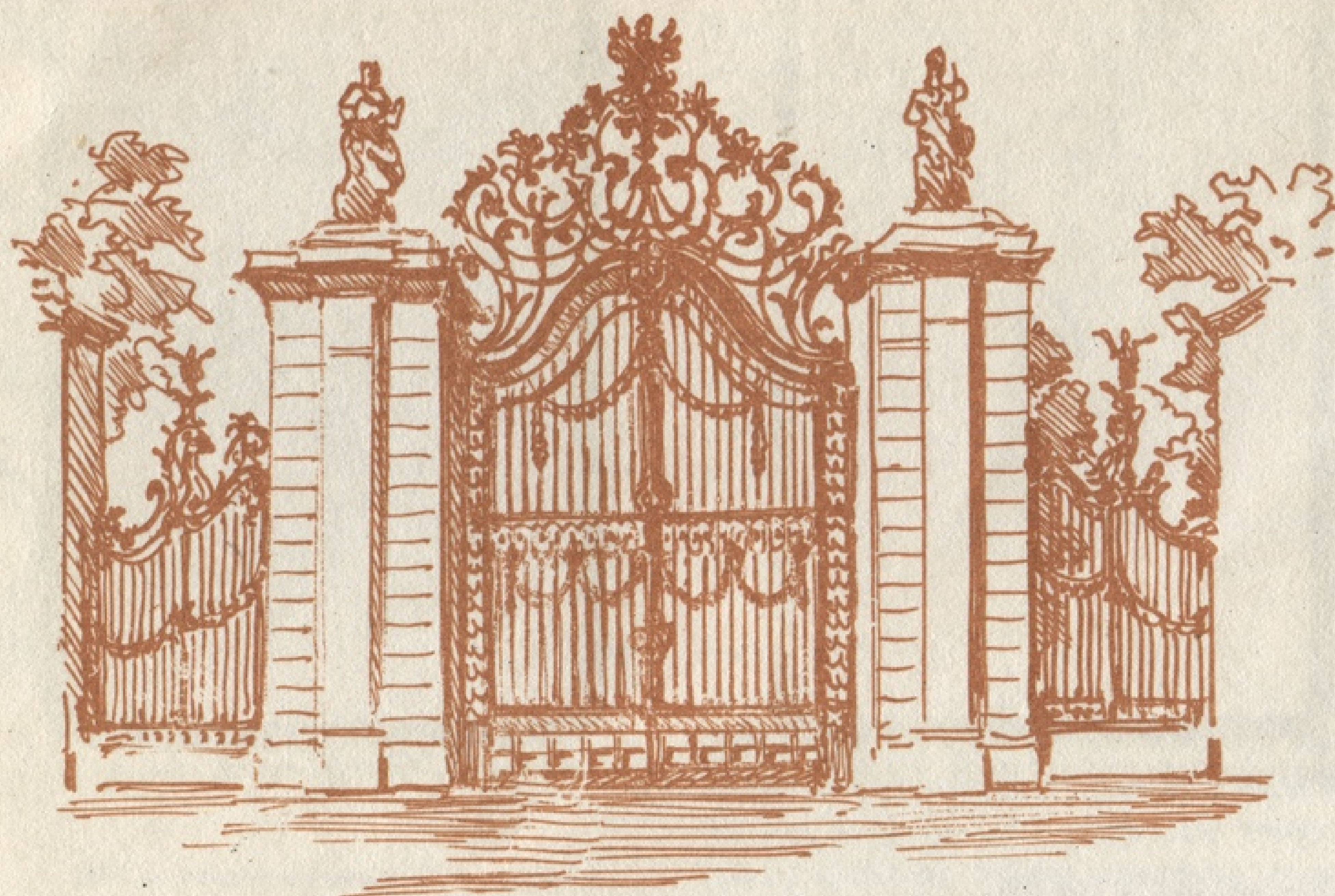

Moda francuska, ok. 1660 roku

Moda dworska z czasów Ludwika XIV, ok. 1680 roku

Dwór królewski w Paryżu, źródło mody w XVII wieku, był nim również w wieku XVIII. Specyficzny charakter, uzyskały suknie przez zastosowanie krynolin, tj. rusztowań nadających spódnicom olbrzymie rozmiary. Z wielką spódnicą kontrastowała mała głowa, uczesana w drobne loczki przylegające do głowy i ściśnięta gorsetem klatka piersiowa.

Suknie były na przodzie i na bokach odcięte w pasie, jedynie tył sukni pozostał jednolity i tworzył na plecach fałdy, które spływały od brzegu dekoltu do dołu, tworząc niewielki tren. Modnym dodatkiem ubioru były koronkowe, marszczone obróżki, noszone na szyi, spinane bukiecikami sztucznych kwiatów.

W okresie późniejszym, skasowano fałdy i treny z tyłu sukni, a spódnice skrócono. Zamiast krynolin, zaczęto nosić poszerzające biodra lekkie rusztowania, nadające spódnicy kształt owalny. Wykańczano je u dołu falbanami. Stanik był bardzo obcisły, często innego koloru niż spódnica i od pasa przechodził w trzy draperie, dwie na biodrach i jedną z tyłu. Uczesania i obróżki noszono jak w okresie poprzednim.

Ubiory męskie stanowiły dalszy rozwój form z czasów Ludwika XIV. Jedyną zmianą było usztywnienie dolnej części surduta, którego sterczące poły były jakby odpowiednikiem krynolin. Koszule z przodu dekorowano koronkowymi żabotami, a zamiast wiązanej na szyi chustki, wprowadzono czarną wstążkę, spinaną z tyłu na sprzączkę. Zmieniły się fryzury męskie przez zmniejszenie wymiarów peruk. Włosy zaczesywano do góry, nad uszami układano w loki, a z tyłu wiązano czarną wstążką, którą z czasem zmieniono na specjalny woreczek z czarnej tafty.

Dworska moda hiszpańska, ok. 1660 roku

ROKOKO

Moda okresu rokoko, krynolina i surdut, 1 poł XVIII w.

Moda okresu rokoko, ok. 1759 roku

KLASYCYZM XVIII w. – Styl Ludwika XVI

W połowie XVIII w. w twórczości architektonicznej i w dziedzinie sztuki stosowanej, daje się zauważyć stopniowy nawrót do form prostych. W ornamentyce zwrócono się do sztuki starożytnej. W modzie, klasycystyczne uproszczenia nie znalazły odbicia. Stało się nawet odwrotnie.

We Francji ton modzie nadawała królowa Maria Antonina, wprowadzając wielką ozdobność ubiorów i znów przesadną w swych rozmiarach krynolinę. Na krynolinę wkładano jedną lub dwie spódnice. Wierzchnia była z przodu rozcięta, szeroko rozchylona, ukazując wspaniałą dekorację przodu spódnicy spodniej. Stanik był doszyty do spódnicy, obcisły, z głębokim dekoltem, rękawy krótkie do łokcia wykończone falbankami i koronkami.

Dużej zmianie uległy uczesania. W drugiej połowie XVIII w. osiągnęły imponujące rozmiary, były to całe konstrukcje na drucianych rusztowaniach, przybierane strusimi piórami, perłami, sztucznymi kwiatami i wstążkami.

Noszone też były suknie tzw. „caraco", składające się z kaftanika sięgającego do bioder, skróconej fałdzistej spódnicy, przybieranej falbankami i z batystowej chustki zarzucanej na ramiona. Zniknęły wszelkie peruki. Włosy ułożone w loki, opuszczano na kark i ramiona. Jako okrycie głowy służyły kapelusze o szerokich rondach, przybrane strusimi piórami. Ten typ mody częściowo przeniknął do Anglii, gdzie jednak przyjął formy praktyczniejsze i prostsze.

W surdutach męskich tego okresu stopniowo zwężano poły tak, że stawały się niewidoczne z przodu, z tyłu natomiast zwisały do kolan. Dla tak zmienionego ubioru pojawiła się nowa nazwa – frak. Uzupełnieniem ubrań była kamizelka, ale już bez rękawów i krótsza, zbliżona formą do obecnej. Dawne, ozdobne, haftowane fraki, noszono tylko na wielkie przyjęcia dworskie i bale, na co dzień zaś noszono fraki gładkie lub w pasy, z wysoko sterczącym kołnierzem i kamizelką w innym kolorze. Do ubioru tego noszono obcisłe spodnie i wysokie buty.

Oprócz dawnych, trójgraniastych kapeluszy, weszły w modę cylindry o wysokiej główce i małym rondzie.

Suknia z czasów Marii Antoniny, ok. 1778 roku

KLASYCYZM

Suknia tzw. „caraco", wg żurnalu Galerie des Modes, ok. 1776 roku

Moda angielska, ok. 1787 roku

DYREKTORIAT

W kolejnym, omawianym okresie mody, ubiory stylizowano według wzorów starożytnej Grecji. Nowy ubiór kobiecy był pojedynczą białą suknią z muślinu lub innego cienkiego materiału. Od linii podwyższonego stanu suknia była lekko poszerzona z tyłu przymarszczona i przechodziła w długi tren. Staniczki sukien były głęboko wycięte i miały krótkie rękawki. Na nogi wkładano białe, atłasowe pantofelki na płaskich podeszwach. Na głowach często noszono opaski lub diademy.

Około 1800 r. pojawiły się suknie podwójne. Wierzchnia, często z odmiennej tkaniny niż spodnia, była krótka do kolan i nazywano ją tuniką. Bardzo rozpowszechnione były wówczas indyjskie, kaszmirowe szale, zarzucane na ramiona.

Ubiory męskie noszone w okresie dyrektoriatu, były zasadniczo takie same jak w okresie poprzednim. Poszerzono tylko poły fraków. Rozpowszechniła się też moda długich sukiennych spodni, noszonych na wierzch, na obuwie. Zamiast peruk przyczesywano gładko włosy.

Moda kobieca empiru /od roku 1804/ stanowi dalsze rozwinięcie mody dyrektoriatu. Suknie na ogół białe, zdobiono haftem o motywach listków, kłosów lub kwiatów. Na okazje uroczyste suknie szyto z długimi trenami, głębokie dekolty obszy-

Ubiory okresu dyrektoriatu, rok 1800–1803, wg Costume parisien

Moda empire, rok 1806–1807, wg Journal des Dames

wano koronkami. Później biel stopniowo przestała obowiązywać. Suknie szyto z ciężkich jedwabi, o dość intensywnych barwach. W roku 1805 zaczęto suknie upodabniać do ubiorów renesansowych. Koło szyi pojawiły się kryzy, szerokie rękawy przewiązywano w kilku miejscach tworząc bufki. Zdobiono stanik i dół sukni zakładkami, pliskami i falbankami. Kapelusze miały kształt płaskich budek wiązanych pod brodą wstążką.

Męskie ubiory cywilne, okresu cesarstwa, różniły sie od mundurów wojskowych i urzędniczych tym, że fraki miały kołnierze wykładane i przeważnie noszono do nich długie spodnie. Powszechnym nakryciem głowy był cylinder, jako okrycie wierzchnie, długi dwurzędowy surdut.

BIEDERMEIER

Moda z pierwszych lat po upadku Napoleona, czyli z okresu restauracji /odnowienie dynastii Burbonów na tronie francuskim/ i okresu biedermeieru /stylu średnio zamożnego mieszczaństwa/, stanowi dalszą ewolucję mody cesarstwa.

Początkowo linia stanu sukien kobiecych była nadal wysoko podniesiona, w dalszym ciągu utrzymywały się elementy renesansowe. Od 1820 r. stopniowo obniżano linię stanu, a około 1822 r. wprowadzono szerokie spódnice i gorsety zwężające silnie figurę w pasie. Jednocześnie, coraz niżej, wszywano bardzo marszczone rękawy. Suknie balowe miały szerokie poziome wycięcia obniżające ramiona. Suknie codzienne nie miały dekoltów i wykończone były przy szyi ozdobnymi, wykłada-

Ubiory okresu biedermeieru, 1835 rok

Moda empire, z roku 1812, wg Journal des Dames

Ubiory okresu biedermeieru, 1834 rok, wg Journal des Dames

Moda paryska, 1834 rok, wg Journal des Dames

Suknia balowa, 1837 rok

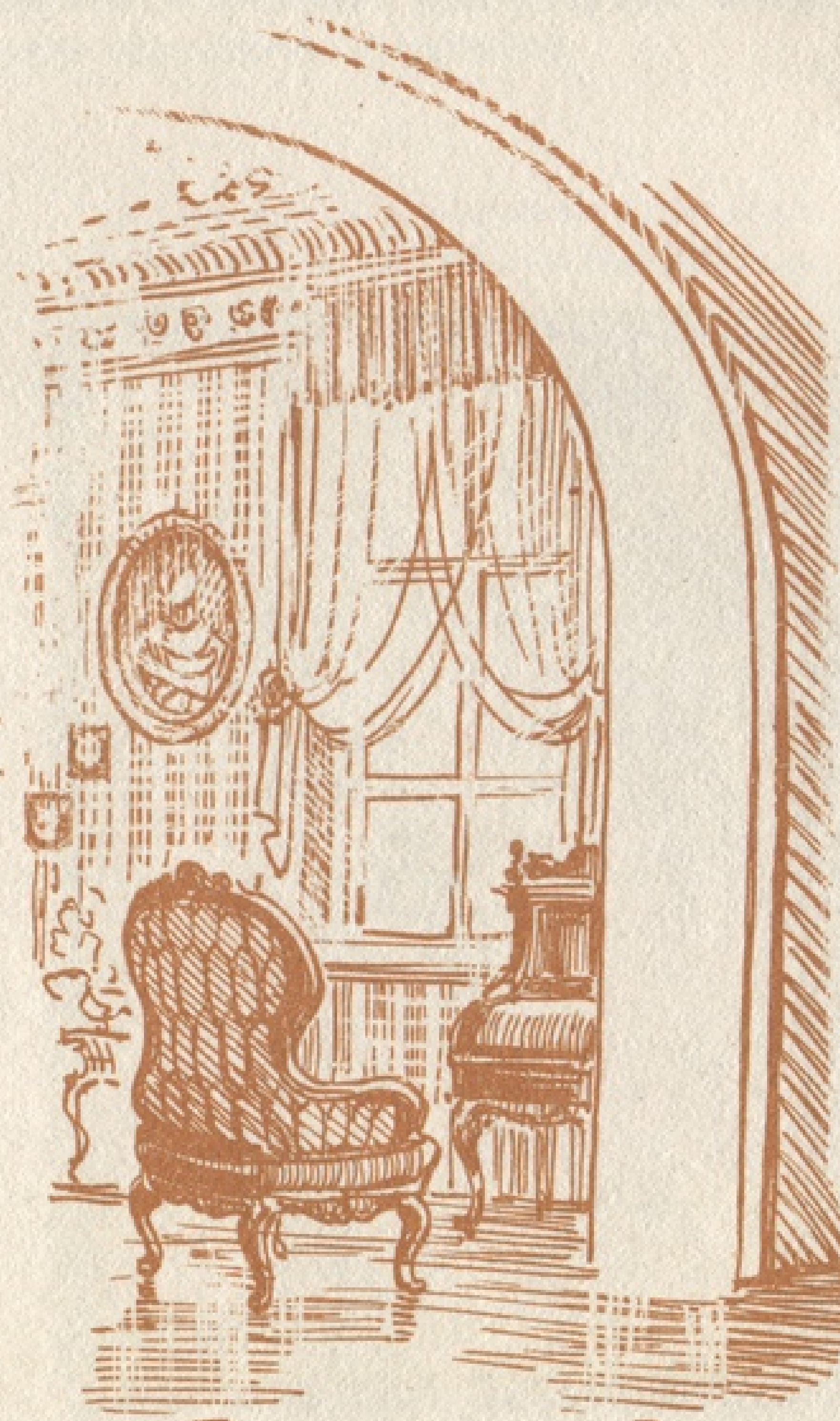
nymi kołnierzami. W biedermeierze spotykamy po raz pierwszy, ubiór składający się z ciemnej spódnicy i jasnej bluzki.

Moda wielkich rękawów uniemożliwiała noszenie okryć wierzchnich z rękawami. Wielkie powodzenie miały więc szale, chusty, peleryny i narzutki.

Uczesanie z tego okresu stanowiły sterczące na czubku głowy koki upinane z kilku oddzielnych pętli loków. Rozczesywano też włosy pośrodku głowy, a przy skroniach układano w dwa pęki loków. Jako nakrycie głowy, największym powodzeniem, cieszyły się nadal budki.

Około roku 1835 sylwetka staje się coraz bardziej wysmukła przez wydłużenie spódnicy do ziemi i nieposzerzanie jej dużą ilością halek. Po roku 1840 staniki i rękawy szyto obcisłe. Spódnice natomiast znów powiększono przez halki, a talię ściskano mocno gorsetem.

Moda męska również preferowała bufiaste rękawy i wciętą talię. Panowie dość powszechnie nosili wtedy gorsety. Biodra poszerzano przez odpowiednie skrojenie poł fraka lub surduta. Około 1820 r. weszły w użycie wysoko stojące, krochmalone kołnierze koszul, na które wkładano szeroką, usztywnioną opaskę z czarnego aksamitu lub białej satyny, do niej wiązano krawat.

W drugiej połowie XIX w. zmiany w modzie następowały bardzo szybko. Można przyjąć, że sylwetka kobieca zmieniała się co 10 lat, a drobne zmiany zachodziły prawie w każdym sezonie. Częste zmiany dyktowane były przez wielkie domy handlowe i producentów odzieży.

Od roku 1850 w modzie kobiecej daje się zauważyć stałe powiększanie obwodów i rozmiarów spódnic, które noszono na tzw. stalówkach, lekkich konstrukcjach z elastycznej stali. Suknie – krynoliny codzienne zapinano z przodu na szereg małych guziczków i wykańczano przy szyi małym, białym kołnierzykiem. Staniki były bardzo obcisłe. Rękawy wąskie u góry rozszerzały się ku dołowi. Suknie balowe miały głębokie dekolty, szeroko odsłaniające ramiona.

Okrycia wierzchnie, to tak jak dawniej narzutki, peleryny, chusty, okrywające całą postać. Moda stalowych krynolin największe swe rozmiary osiągnęła około 1860 r.

Na początku lat siedemdziesiątych XIX wieku, mimo zarzucenia krynoliny, spódnice nadal robione były z wielkiej ilości materiału. Szyto spódnice podwójne. Warstwę wierzchnią drapowano na biodrach, część materiału zbierano z tyłu co tworzyło bogate bufy i draperie. W ten sposób powstały turniury.Gorsety bardzo silnie zwężały sylwetkę w pasie, wysoko ujmowały klatkę piersiową i mocno akcentowały biodra. Dekoracja przodu sukni nie była ważna, całą uwagę zwracano na dekorację turniury i trenu.

Pod koniec lat 70-tych turniura na pewien czas zanika. Nowa forma sukni ma na celu uwysmuklenie sylwetki. Obcisły, nie odcinany stanik stanowi całość ze spódni-

cą, obcisłą również do pół uda. Od tego miejsca do dołu suknie plisowano lub wykańczano falbankami i koronkami.

Wysmukła sylwetka nie utrzymała się jednak długo. Już ok. 1884 r. wróciły turniury i to w wydaniu jeszcze bardziej przesadnym niż poprzednio. W odzieży męskiej nowością była marynarka, która od tego czasu jest nieodzownym elementem ubioru męskiego. Do marynarek noszono długie spodnie, często kraciaste. Zamiast cylindrów weszły w modę meloniki.

59

Paryski model krynoliny, 1858 rok, Der Bazar

Moda z lat 1861–62

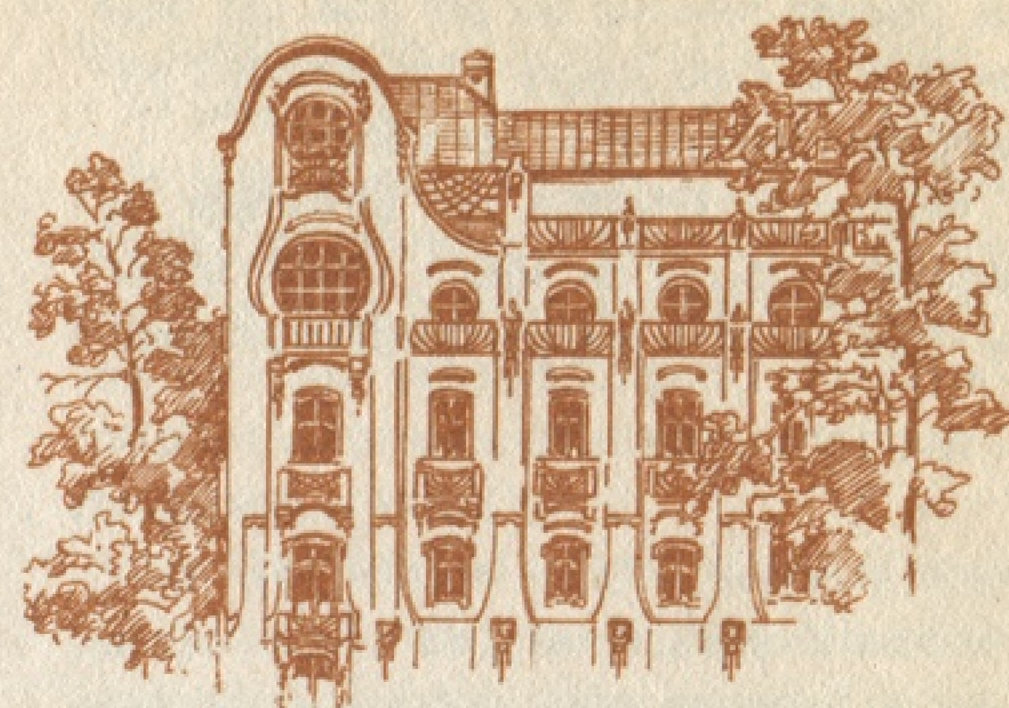
Suknia balowa z turniurą, 1873 rok, wg La Mode Artistigue

Moda z lat 1878–83

SECESJA

W strojach kobiecych secesja wprowadziła pewne uproszczenie form. Odrzuciła drapowanie spódnic, które leżały teraz gładko na biodrach, a dołem były rozkloszowane. Specjalny charakter, modnej sylwetki kobiecej nadawała forma gorsetu: figura w pasie była wąska, biust nie krępowany, mocno uwydatniony, talia wydłużona i zupełnie spłaszczony brzuch.

Około 1902 r. wrażenie wygięcia sylwetki spotęgowały uczesania i kapelusze, które rozbudowywały kształt głowy do przodu, a tren dodawał wygięcia sylwetki do tyłu. Stanik sukni uległ zmianie, był teraz luźny, często nawet zbluzowany na przodzie.

Ostatnie kilka lat przed I wojną światową zaznacza się zdecydowaną zmianą modnej sylwetki. Od dawna dążono do zlikwidowania gorsetów, które bardzo deformowały figurę kobiecą i często powodowały komplikacje zdrowotne. Poza tym rozwój sportów spowodował uproszczenie strojów i rezygnację z gorsetów, ograniczających swobodę ruchów.

Zmienia się typ sukni, jest ona dalej wąska, długa do ziemi, o dość szerokiej talii. Z wysmukłą sylwetką kontrastowały kapelusze o olbrzymich rondach, przybieranych sztucznymi kwiatami, wstążkami i piórami. Kostium składający się ze spódnicy, żakietu i bluzki, stał się teraz bardzo lubianym, powszechnie noszonym strojem.

Zdecydowany zwrot w modzie kobiecej przyniosła I wojna światowa. Czołowe paryskie żurnale zamieszczały wzory ubiorów kobiecych, uwzględniając ich wygodę i praktyczność dostosowaną do warunków życia kobiety pracującej. Odrzucono długie, wąskie spódnice. Spódnica była teraz

Suknia secesyjna, 1899 rok

Suknia secesyjna, 1905 rok, wg Illustrierte Fraunzeitung

Modele z 1912 roku, wg Die Dame

rozkloszowana, skrócona ok. 15 cm od ziemi. Do tego noszono wygodny żakiet i mały kapelusz z bardzo skromnym przybraniem.

Po I wojnie sylwetka kobieca lansowana przez Paryż była płaska, bez biustu, bioder, przypominała sylwetkę chłopięcą. Nogi widoczne były do kolan. Suknie i palta proste, przewiązane paskiem na biodrach. Włosy krótko przystrzyżone z grzywką, z dłuższymi pasmami, zachodzącymi na policzki. Charakterystycznym nakryciem głowy był mały kapelusz, bez ronda w kształcie głębokiego hełmu, wkładanego tak, że zakrywał całą głowę, aż po linię brwi.

Sylwetka lat 1936–37 była bardziej naturalna niż z lat 20-tych. Zaniechano nienaturalnego spłaszczenia figury. Ubiory przedpołudniowe były wygodne, o charakterze nieco męskim, spódnice gładkie, lekko poszerzone, do połowy łydek.

Suknie wieczorowe i balowe zawsze dłu-

Ubiory sportowe, z 1926 roku, Vogue

Ubiory wieczorowe, z 1928 roku, Vogue

Typowy kapelusz, z 1929 roku, Vogue

Model „sportowy" i suknia wieczorowa, z 1936 roku, Actuel

gie i bardzo wydekoltowane, bywały różnych typów, drapowane wąskie i bardzo szerokie, lecz zawsze wyszczuplające sylwetkę i podkreślające jej kobiecość.

Po II wojnie światowej zmiany w modzie następują bardzo szybko. Światowymi ośrodkami mody, obok Paryża, są także Londyn, Rzym, Nowy Jork. Dużego znaczenia nabiera działalność wielkich domów mody /m. in. Chanel, Dior, Cardin/, a kolekcje ich popularyzowane są przez liczne czasopisma, poświęcone modzie /np. Vogue, Elle/. Działają też instytuty wzornictwa, które przy zastosowaniu badań statystycznych i demograficznych opracowują dane dla masowej produkcji odzieży.

Również w Polsce funkcjonują domy mody, które lansują kolekcje wiodące dla danego sezonu. W pierwszych latach powojennych, z konieczności, moda była bardzo skromna. Fasony ubiorów często nawiązywały do modeli z okresu przedwojennego.Częstym motywem w ubiorach kobiecych były akcenty militarne, występujące w kroju kostiumów, płaszczy i nakryć głowy – furażerek.

Charakterystyczne dla tego okresu były fryzury, spiętrzone nad czołem loki z tyłu podpinane w kok lub luźno zwisające na kark. W latach 50-tych występuje kilka wiodących tendencji w modzie, a dotyczy to głównie mody kobiecej. Te główne linie sylwetki kobiecej, to: linia bombki, tuby, trapezu.

Moda męska podlega wolniejszym przemianom i nie tak zasadniczym, jak moda kobieca. Główne zmiany mody męskiej dotyczą szerokości spodni, klap u marynarek, fasonu kołnierzyka koszuli i szerokości krawata.

Moda lat 60-tych i 70-tych przynosi różne ekstrawagancje w ubiorach, które przyjmują się na dłużej lub są jednosezonową efemerydą. Takimi kolejnymi zmianami w modzie kobiecej były suknie "mini", a zaraz po nich okres "maxi".

W larach 70-tych ton modzie światowej nadaje tzw. moda młodzieżowa, która oddziałuje na sposób ubierania dorosłych. Wyraża się ona w ujednoliceniu ubiorów męskich i damskich i wprowadzeniu rodzaju uniformu w postaci spodni i spódnic "Jeans" i noszonych do nich swetrów, bluzek, kamizelek.

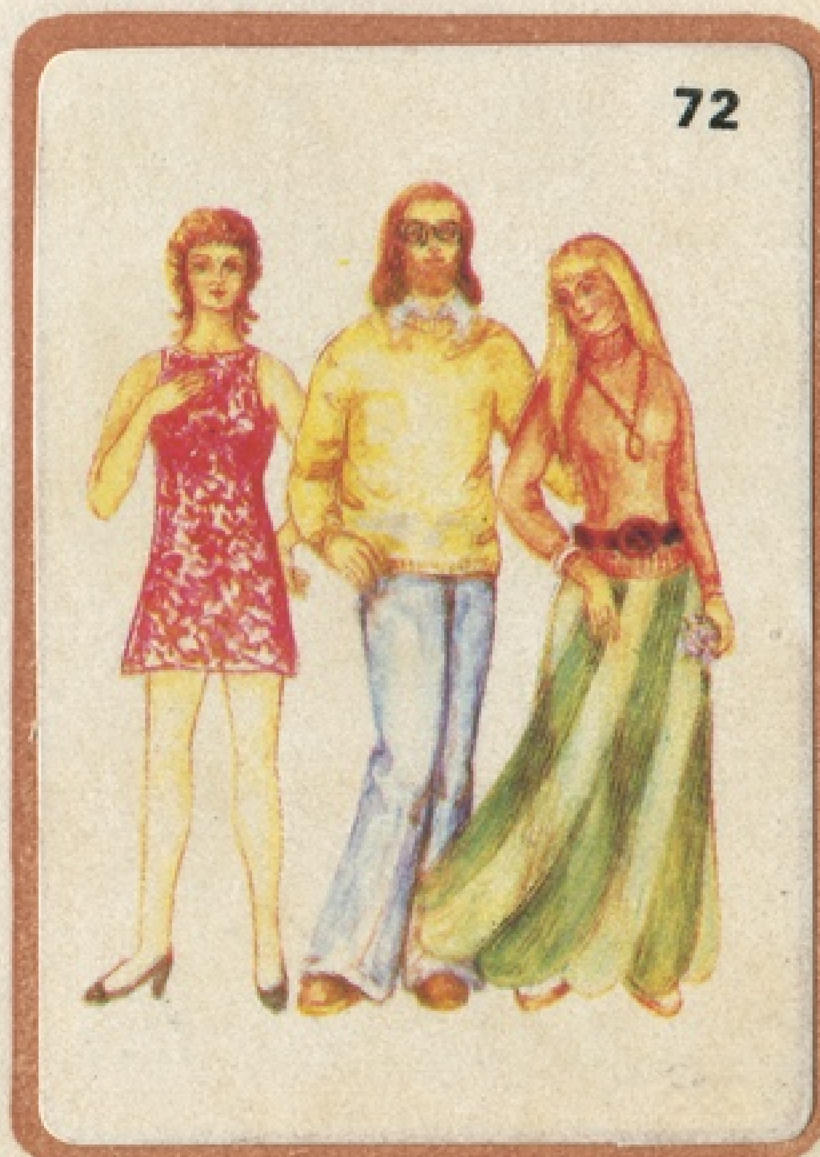
Suknia z 1946 roku, Berlines Modenblatt

Modele z 1956 roku

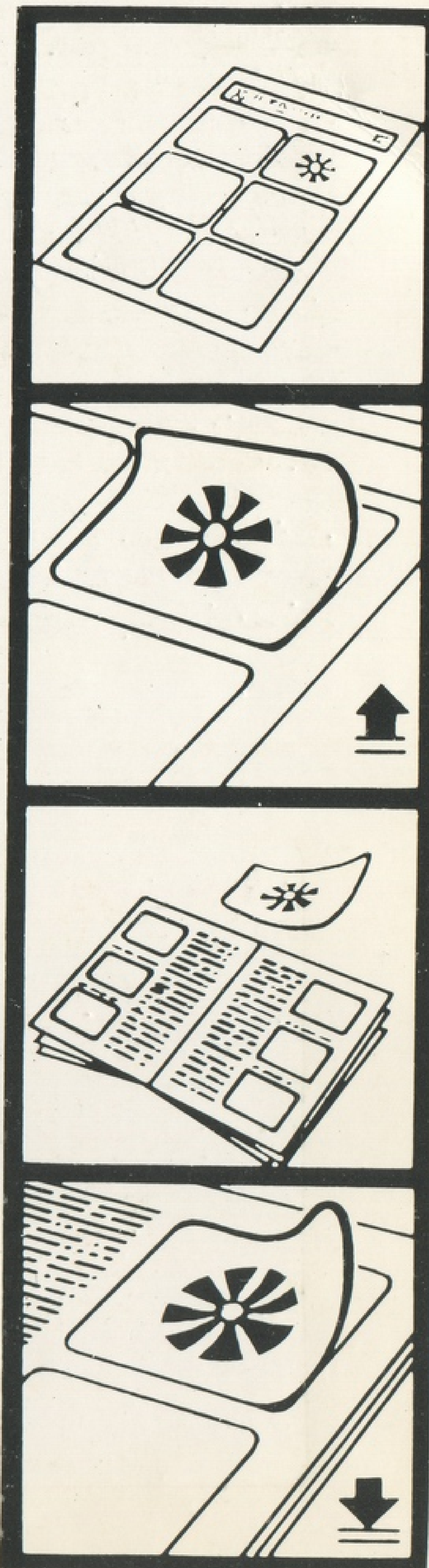
Moda lat 70-tych XX w.

INSTRUKCJA

Aby zgromadzić pełny zestaw Ilustracji Samoprzylepnych z wybranej dziedziny - należy nabyć w punkcie sprzedaży RSW „PRASA-KSIĄŻKA-RUCH" odpowiedni zeszyt i sprzedawane oddzielnie arkusze Ilustracji Samoprzylepnych.
Każdy zeszyt oprócz tekstu informacyjnego, zawiera miejsca do wklejania Ilustracji Samoprzylepnych. Na każdym arkuszu IS znajduje się sześć odpowiednio naciętych obrazków, z których cztery dotyczą jednego wiodącego tematu, oznaczonego kolejnymi numerami, zaś dwa pozostałe zapoczątkowują nowe tematy równie interesujące. Wystarczy odkleić ilustrację samoprzylepną i umieścić ją w odpowiednim miejscu zeszytu, które oznaczone jest taką samą liczbą. Wypełniając w ten sposób cały zeszyt uzyskać można bogato ilustrowany, jednotematyczny album, mogący stać się podręczną encyklopedią.

Mamy nadzieję, że kolekcjonerzy z zadowoleniem przyjmą proponowaną przez Krajową Agencję Wydawniczą formę gromadzenia ciekawych a nierzadko unikalnych zbiorów. Przekonani, że nasza oferta zostanie życzliwie przyjęta, życzymy, aby znalazła ona miejsce w Waszej bibliotece jako źródło wiadomości z wybranej dziedziny.

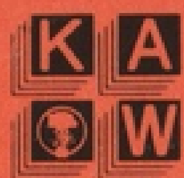

* * *

Oto numeracja arkuszy Ilustracji Samoprzylepnych z tematami wiodącymi uzupełniona numerami arkuszy IS, na których znajdują się pozostałe ilustracje stanowiące całość zestawu tematycznego.

Gwiazdy muzyki rozrywkowej	**1 - 18**
Poczet królów polskich	**19 - 31 oraz 1 - 18**
Kontynenty - Afryka	**32 - 44 oraz 1 - 18**
Ptaki Polski	**45 - 55 oraz 19 - 44**
Samoloty, na których walczyli Polacy	**56 - 67 oraz 19 - 44 i 45 - 55**
Stare samochody	**68 - 79 oraz 32 - 55**
Od Aten do Moskwy	**80 - 91 oraz 56 - 79**
Zwierzęta polskich ZOO	**92 - 103 oraz 56 - 67 i 80 - 91**
Polska broń pancerna	**104 - 115 oraz 68 - 91**
Jachty żaglowe	**116 - 127 oraz 92 - 115**
Polskie samochody osobowe	**128 - 139 oraz 92 - 103 i 116 - 127**
Historia ubioru	**140 - 151 oraz 104 - 127**
Ptaki egzotyczne	**152 - 163 oraz 128 - 151**
Druga wojna światowa	**164 - 171 oraz 128 - 139 i 152 - 163**
Podbój głębin	**172 - 179 oraz 140 - 163**
Style w architekturze	**180 - 191 oraz 192 - 215**
Motyle w polskim krajobrazie	**192 - 203 oraz 180 - 191 i 204 - 215**
Historia statków i okrętów	**204 - 215 oraz 180 - 203**

Cena zł 45,–

KRAJOWA AGENCJA WYDAWNICZA